

pobio jedan od glavnih argumenata koji opravdavaju toliku zastupljenost narodne glazbe u cjelokupnoj diskografskoj produkciji.

U pogledu zabavne (D. Vrdoljak) i rock glazbe (D. Glavan) autori su iznijeli kraći historijat ovih vidova glazbe, uspoređen sa svjetskim događajima, a unutar njega prikazali su i razvoj te ulogu (na početku pasivnu, a kasnije sve aktivniju) diskografske industrije.

Ozbiljna glazba (N. Gligo) te jazz i šansona (M. Križić) - po umjetničkoj vrijednosti prve, a po gotovo neznačajnoj procentualnoj zastupljenosti zadnje na ljestvici cjelokupne produkcije - međusobno se razlikuju u programskoj politici. U prve došlo je do raskoraka između nesumljivo visoke sadržajne kvalitete i koncepcijske razgranatosti produkcije nasuprot neuspješnoj propagandi, tehničkoj nedorađenosti te tržišnom neuspjehu. N. Gligo nalazi rješenje u potpunoj autonomiji izdanja ozbiljne glazbe, specifičnim tržišnim okolnostima i prožimanju s interesima kulturne politike.

Poseban tretman zahtijevaju jazz i šansona koji se čine najlošije vođenim u cjelokupnoj produkciji; da se ne radi o specifičnim i nerješivim ovjetima M. Križić upozorava na veoma uspješnu (kako kvalitetom tako i kvantitetom) produkciju diskografske kuće PGP RTB.

Istaknimo uvodni članak N. Gliga o kulturnoj funkciji nosilaca zvuka kojim autor upozorava na pozitivni i negativni utjecaj diskografske produkcije na društvo te želi "isprovocirati razmišljanja" i na taj način pokrenuti neutralne, pomalo učmale ali zbog toga i neefikasne društvene činioce od kojih mnogi igraju itekako važnu ulogu unutar diskografske produkcije te odgojno-obrazovne i kulturne politike društva. Pozornost pobuđuju i radovi o utjecaju društva na diskografsku produkciju u SRH (N. Franičević), o produkciji "lakh žanrova" u nas (M. Bošnjaković) te analiza tekstova rock glazbe (V. Afrić); najavljuje bogatstvo tema koji bi, za sada obrađene unutar jednog vida glazbene produkcije, trebale svoj obujam analiza proširiti i na ostale kategorije.

Na kraju možemo samo poželjeti još ovakvih projekata i publikacija koje su namijenjene kako znanstvenicima i diskofilima tako i širokom krugu publike te čine nezaobi-

lazni a zanemareni doprinos diskografiji te glazbenoj i društvenoj kulturi uopće.

RUŽA BONIFAČIĆ

Alberto Fortis, Put po Dalmaciji, priredio J. Bratulić, s talijanskog preveo M. Maras, Globus, Zagreb 1984, 304+XXVII str.

I tako, dvjesto i deset godina nakon objavljivanja u Veneciji, slavna knjiga opata Fortisa napokon je prevedena kod nas. No i to je korak naprijed, jer prije jedva tridesetak godina (1948) u pogovoru svom prijevodu Lovrićevih *Bilješki* Mihovil Kombol pisao je o Fortisovu *Putu*: "Albert Fortis, čije se ime čita u natpisu ove knjige, nije kod nas sasvim nepoznat pisac..."

Doista, nije bio `sasvim`, ali bio je prilično nepoznat, iako je Fortisova knjiga odigrala iznimnu ulogu u prezentaciji naše kulture Evropi. Riječ je, naravno, prvenstveno o književnosti i o Hasanaginici, ali i o životu i o običajima Morlaka. Odjeke te knjige - od Goethea pa sve do nadrealizma u Francuskoj (v. M. Tomasović, *Zapisi o Maruliću*, Split 1984, str.123) - poznavali smo, zapravo, bolje od same knjige, koju je za većinu etnologa odavno bio pročitao Gavazzi.

Neću se, stoga, osvrtni na preslavno poglavlje, zapravo pismo `Njegovoj ekscelenciji milordu Johnu Stuartu, grofu od Bute itd.,itd.` koje govori `O običajima Morlaka`. To je poglavlje s etnološkoga odnosno folklorističkoga gledišta mnogo puta citirano i valorizirano, a zacijelo će i dalje živjeti u našim znanostima.

Sada kad raspoložemo s prijevodom cijele knjige, pa čak i s dodacima koji se odnose na naše krajeve (Pag, Krk, Primorska Hrvatska, Lika), a nisu bili sadržani u mletačkom izdanju, čini mi se prikladnim osvrtni na odnos ukupnoga Fortisova teksta spram dijela o Morlacima.

Fortis je potaknuo neke tendencije romantizma ali sam je zapravo prosvjetitelj. Taj opat bez opatije sekularizirao se i u sukobu je s rimskom crkvom. Dosta oštro kritizira znanje i ponašanje katoličkoga klera. Napokon, Fortis je Talijan koji se izvanredno snalazi i nalazi

među dubrovačkim intelektualcima te sanja da se preseli u te krajeve (v. J. Bratulić, uvodno poglavlje *A. Fortis i njegov Put po Dalmaciji*, str.V-XXIV).

On putuje Dalmacijom po nalogu i uz podršku različitih inozemnih mecena. Čak je svojedobni "turoperator" jer organizira putovanja Engleza po našim krajevima.

Pri obilasku pojedinih krajeva na obali, na otocima i u zaleđu njega će, dakako, zanimati starine. Ali vrlo će detaljno opisati (a katkad i priložiti crteže) sastav ili "narav" tla, zatim poljoprivredu, stočarstvo, trgovinu. Ne jednom obrecnut će se na primitivnu zemljoradnju, govorit će o "barbarskom" načinu obrade zemlje, zalagati se za uvođenje novih kultura (kesten). Neće predvidjeti gospodarske prilike i položaj stanovništva za turske i za austrijske vladavine.

I još nešto, osim o Morlacima i o njihovim praznovjericama (koje osim u poznatom poglavlju i na drugim mjestima spominje, ali ih, na našu žalost, ne opisuje), on govori i o drugim slojevima stanovništva, naročito o onim obrazovanim. Kazalo osobnih imena, koje je sadržano u ovoj knjizi uz kazalo zemljopisnih naziva, potvrdit će Fortisovo poznavanje ne samo plejade uglednih i obrazovanih suvremenika nego i gotovo svih književnika i obrazovanih ljudi što ih je Dalmacija dala u prethodnim stoljećima. Uzorak je u tom pogledu odlomak *O književnicima i slikarima koji su se rodili i proslavili u 16. stoljeću u Šibeniku* (str.90-97).

Ne mogu prosuditi koliko su valjana Fortisova prirodnjačka zapazanja. Ali čitanje njegove knjige sada, nakon više od dvjesto godina, navodi na pomisao kako je to djelo, i u svijetu a i kod nas, zapravo jednostrano čitano i tumačeno. Jer ni Morlaci ni Hasanaginica, ni onda kao ni danas, nisu živjeli sasvim odvojeno od svih drugih slojeva s kojima se Fortis družio i od kojih je, tj. uz pomoć kojih je, o Morlacima saznavao. Iako taj kontakt izravno ne opisuje, on piše o prirodnim i gospodarskim okolnostima koje su te slojeve međusobno povezivale. U "kontekstu" Morlaci i Hasanaginica zvuče malo drugačije.

DUNJA RIHTMAN-AUGUŠTIN

Katherine Verdery, *Transylvanian Villagers: Three Centuries of Political, Economic and Ethnic Change*, University of California Press, Berkeley 1983, 431 str.

Evropski su etnolozi godinama mogli kritizirati svoje američke kolege da u etnološkim istraživanjima u Evropi nedovoljno tretiraju historijsku dimenziju bez koje se teško može razjasniti bilo koja pojava na starom kontinentu. No, nakon pojave knjige *Transylvanian Villagers* K. Verdery, ovakve kritike više neće biti moguće. To je, naime, prva studija američkih istraživača u jugoistočnoj Evropi kojom se sistematski, detaljno i teoretski utemeljeno istražuju određeni aspekti života u jednoj regiji tokom relativno duga historijskog razdoblja. Uvjerena da je sudbina nekog lokalnog, seoskog stanovništva čvrsto povezana s događajima na nacionalnom i internacionalnom planu, autorica je preuzela težak zadatak da opiše etničke, ekonomske i političke procese u kontekstu koji se proteže od sela Bintinti (Transilvanija) do Habsburškog carstva i Evrope uopće, a vremenski od 16. stoljeća do sedamdesetih godina našega stoljeća.

Osnovna teza njene knjige je da su ekonomski, etnički i politički odnosi čvrsto isprepleteni pa je tako specifična etnička situacija uvijek posljedica određenog ekonomskog i političkog razvoja. Etnicitet je, stoga, proizvod historije, a ne "prirodna" kategorija. Pošavši od te pretpostavke, a s ciljem da razjasni kako se u transilvanijskom dijelu današnje Rumunjske razvila vrlo složena etnička struktura stanovništva, autorica je morala naširoko analizirati polagan i nejednak razvoj kapitalističke ekonomije unutar Habsburškog carstva i usporedo nastojanja vladajućih elita da izgrade nacionalnu državu po uzoru na slične u Evropi. K. Verdery je preuzela Barthovo shvaćanje etniciteta kao funkcije interakcije društvenih grupa koje se međusobno natječu za ograničene resurse unutar neke šire ekološke (društvene) sredine. No ona je nadišla Bartha, dodavši njegovom konceptu dimenziju političke hijerarhije i moći, te stavivši etnički fenomen u kontekst teorije "svjetskog sistema" nejednakog razvoja, političke modernizacije i "svjetske kulture" (radovi Wallersteina, Tillya i Wolfa).